

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИ ТОМОНИДАН БОШҚАРУВНИНГ
БЕЛГИЛАНГАН ТАРТИБИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР
ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

Янгибоев Шахзод Икромжон ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-босқич курсанти сафдор

Аннотация: *Ушбу мақола орқали сиз, мавзусининг долзарблиги, предмети, объекти, вазифалари, профилактика инспекторлари томонидан бошқарувнинг белгиланган тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишининг тушунчаси, ушбу фаолиятда жиноятларнинг барвақт олдини олишдаги аҳамияти, бугунги кундаги ҳолати, шунингдек ушбу ҳамкорликдаги муаммо ва камчиликлар ҳамда уларни бартараф этиш бўйича бир қатор таклифлар ҳақида билиб олишингиз мумкин.*

Калит сўзлар: *предмет, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, бошқарувнинг белгиланган тартиби, тажовуз.*

**ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФИЛАКТИКИ ИНСПЕКТОРОМ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ, НАРУШАЮЩИХ НОРМАТИВНЫЙ ПОРЯДОК
АДМИНИСТРИРОВАНИЯ**

Аннотация: *Благодаря данной статье вы узнаете об актуальности темы, предмете, объекте, задачах, понятии организации профилактики правонарушений, нарушающих установленный порядок управления инспекторами профилактики, о значении данной деятельности на ранней стадии предотвращения преступлений, текущая ситуация, а так же проблемы и недостатки данного сотрудничества и их устранение Вы можете узнать о ряде предложений.*

Ключевые слова: *субъект, профилактика правонарушений, установленный порядок действий, агрессия.*

**ORGANIZATION OF PROPHYLAXIS BY THE PREVENTION INSPECTOR OF
OFFENSES VIOLATING THE REGULATORY PROCEDURE OF ADMINISTRATION**

Annotation: *Through this article, you will learn about the relevance of the topic, the subject, the object, the tasks, the concept of organizing the prevention of offenses that violate the established order of management by prevention inspectors, the importance of this activity in the early prevention of crimes, the current situation, as well as the problems and shortcomings of this cooperation and their elimination. You can find out about a number of offers.*

Key words: *subject, crime prevention, prescribed management procedure, aggression.*

КИРИШ

«Бошқарув» тушунчасининг мазмунини тушуниб олмасдан туриб ички ишлар органларида бошқарувни ўрганишни тасаввур қилиб бўлмайди. «Бошқарув» тушунчасининг умумий таърифини ишлаб чиқиш имконияти бошқарув одамларнинг ҳар қандай гуруҳий фаолиятига хослиги билан белгиланади. Бошқарув у ёки бу ижтимоий организм фаолиятининг объектив жиҳатдан зарурий шарт-шароити ҳисобланади. Бошқарув орқали яқка шахсларнинг ҳаракатлари мувофиқлаштирилади ва бирлаштирилади, вазифалар ҳал қилинади ва умумий мақсадларга эришилади.

«Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган органлар томонидангина амалга оширилади»¹.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ: давлат ва жамият қурилишини такомиллаштириш; қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш; иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштириш; ижтимоий соҳани ривожлантириш ва хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш йўналишлари белгилаб берилди.

МУХОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар доирасида аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятимизда қонунга итоаткорлик ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Жумладан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этишнинг мутлақо янги механизм ва тартиблари жорий этилиб, давлат органларининг жамоатчилик тузилмалари билан ўзаро мақсадли ҳамкорлиги йўлга қўйилди.

Шу билан бирга, жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар ва зиддиятлар, эл-юрт тинчлиги ва осойишталигига таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар масъул давлат тузилмаларига ўз фаолиятини «Барча саъй-ҳаракатлар инсон қадри учун» деган устувор ғоя асосида янада такомиллаштириш вазифасини юкламақда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон Фармонига мувофиқ, шунингдек, мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини янада ривожлантириш ҳамда ушбу соҳадаги давлат сиёсатининг истиқболли йўналишларини белгилаш мақсадида жамоат

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси – Т, 2017. 7-модда.

хавфсизлигини таъминлашдаги илғор хорижий ва миллий тажрибалар асосида ишлаб чиқилган ҳамда аҳолини ҳар қандай таҳдидлардан кафолатли ҳимоя қилишга қаратилган.

2022-2023 йилларда туман ички ишлар органлари таркибидаги конвой бўлинмалари босқичма-босқич вилоят ички ишлар органларининг бевосита бўйсунувига ўтказилиб, ягона бошқарув тизими асосида туманлараро хизмат ўташ тамойилига мувофиқ қайта ташкил этилади ички ишлар органлари жамоат хавфсизлиги бўлинмаларининг фаолиятини мувофиқлаштириш, комплекс таҳлил қилиш ҳамда уларга амалий-услубий ёрдам кўрсатиш;

жамоат тартибини сақлаш фаолиятини ташкил этиш, жамоат жойларида аҳолининг хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органлари куч ва воситаларини самарали бошқариш чораларини кўриш;

ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси борасидаги фаолиятини таъминлаш, профилактик ҳисоб ва маъмурий назоратдаги шахсларни ижтимоий мослаштириш ишларини ташкил этиш;

вояга етмаганлар ва ёшлар, айниқса уларнинг уюлмаган қисми билан манзилли тарбиявий ва профилактик чора-тадбирларни самарали ташкил этиш орқали улар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш, йўл-транспорт ҳодисаларининг барвақт олдини олиш, транспорт воситасини бошқаришга доир чекловларга риоя этилишини назорат қилиш;

озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этишни таъминлаш, пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атворини назорат қилиш, ижтимоий мослаштириш ва қайта жиноят содир этилишининг олдини олиш ишларини ташкил этиш. жиноят содир этишга мойил, маъмурий ва пробация назоратига олинган ҳамда ёт бўлган ғоялар таъсирига тушиб адашган шахсларнинг ижтимоийлашуви, шу жумладан уларни касб-хунарга ўқитиш ва тадбиркорликка кенг жалб қилиш орқали ушбу тоифадаги фуқаролар томонидан қайта жиноят содир этилишига йўл қўймаслик;

аҳоли ва ҳудудларни табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш, фуқаро муҳофазаси, ёнғин хавфсизлигини таъминлашда аҳолининг кўникмаларини шакллантириш ва доимий такомиллаштириб бориш;

вояга етмаганлар ва ёшларни Ватанга муҳаббат, миллий ва умуминсоний кадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, терроризм, экстремизм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоялашга йўналтирилган ишларни амалга ошириш орқали улар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;

жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ҳамда жиноятчиликка қарши курашиш соҳасига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва тизимларини кенг жорий этиш;

жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинадиган ваколатли давлат органлари куч ва воситаларининг доимий тайёрлигини таъминлаш, тезкорлигини ошириш, моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш, шунингдек, уларнинг шахсий таркибини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоялаш даражасини ошириш. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш давлат идоралари ва ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар ҳамда оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликда амалга оширилади².

жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинувчи куч ва воситаларнинг ҳаракатлари ўзаро изчиллик ва бирликка асосланади ҳамда бу борадаги фаолиятда сансалорлик ва зиддиятларга йўл қўйилмайди фуқаровий ҳамда хизмат қуроли ва унинг ўқ-дорилари муомалада бўлиши соҳасига доир қоидалар ва тартибга, ушбу соҳадаги лицензия ва рухсат беришга оид талаблар ҳамда шартларга риоя этилишини таъминлайди, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширади, ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил шахсларни аниқлайди. Жамиятда «Обод ва хавфсиз маҳалла» тамойилининг тўлақонли ва самарали жорий этилишини ташкил этади;

оилалар ва маҳаллалардаги ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга оид давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлайди, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилади, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги роли ва фаоллигини оширади, хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлайди;

маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масалаларида ички ишлар органлари, бошқа давлат идоралари ва жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлайди.

Профилактика инспектори томонидан бошқарувининг белгиланган тартибига тажовиз қилувчи ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиши билан ўзаро ҳамкорлигининг зарурий шартларга боғлиқдир:

Профилактика инспектори айнан шу хизматлар билан боғлиқ ва бир-бирини тақозо этадиган функцияларни бажаради. Бундай функциялар ҳуқуқий тартиботни ва қонунийликни мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашиш, уларни юзага келтирувчи шарт-шароитларни бартараф этишдан иборат ягона вазифаларга қаратилган;

ягона вазифага қаратилган тадбирлар бир-биридан ажралмаган ҳолда амалга оширилсагина самарали бўлиши мумкин;

Мазкур органларнинг фаолиятидаги ҳамкорлик бир хилликни ва такрорийликни истисно этади.

² Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц. И.Ю. Фазилов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – 4 б.

Умуман олганда, ҳамкорлик бу фалсафий категория бўлиб, у турли хил объектларнинг бир-бирига таъсир жараёнларининг бошқасига таъсир алмашинувини, бирининг пайдо бўлишига бошқасининг сабаб бўлишини ўзида акс эттиради. Профилактика инспекторининг ички ишлар органларининг соҳавий хизматлари билан ўзаро ҳамкорлиги вазифаларининг мураккаблиги, кўп қирралигидан келиб чиққан ҳолда, улар ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг шакллари ва усуллари жуда кенг ва турли тумандир³.

Ташкил қилиш. Унинг моҳияти қабул қилинган қарорни амалга ошириш учун аниқ чоралар ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишдан иборат. Ушбу чораларга куйидагилар киради: ижрочиларни танлаш; топшириқлар ва уларни бажариш муддатларини ҳар бир ижрочига етказиш; ижрочиларни улар олдида қўйилган янги вазифаларни амалга оширишлари учун махсус тайёрлаш ёки қайта тайёрлаш; қўйилган мақсадларга эришиш усуллари танлаш; ижрочиларни моддий, молиявий ва бошқа жиҳатдан таъминлаш. Ташкил қилишнинг пировард мақсади бошқарув тизимида куч ва маблағларни энг кам сарфлаб, унинг мақсадларига эришишни таъминлай оладиган ташкилий муносабатларни шакллантиришдан иборат⁴.

Ташкилий вазифаларни ҳал қилиш жараёнида таъсир кўрсатиш объекти ёки бошқарув жараёнининг хусусиятларини инобатга олган ҳолда танланадиган турли воситалардан фойдаланилади. Ушбу воситалар қаторига бошқарув тизими нормал амал қилиши учун зарур бўлган ташкилий муносабатларни шакллантириш ва мустаҳкамлашга ёрдам берадиган норматив ҳужжатлар (қоидалар) ва аниқ кўрсатмалар киради. Нормалаштириш орқали моддий ва инсоний ресурсларнинг зарур сарфи ҳам белгиланади. Нормалаштириш ташкилий воситалар тизимида алоҳида ўрин тутаяди, чунки амалда нормалаштирмасдан туриб амалий ташкил қилишга эришиб бўлмайди⁵.

Тартибга солиш ижтимоий бошқарув иштирокчилари ўртасида юзага келадиган у ёки бу бошқарув муносабатларини белгилаш, ўзгартириш ёки тўхтатишга, уларнинг хатти-ҳаракатларини бошқаришга қаратилган ҳаракатлардир. Тартибга солиш туфайли муайян ташкилот сақлаб қолинади, бошқарув тизимининг турли элементлари ўртасида мавжуд бўлган алоқалар таъминланади, бошқарув объектининг хатти-ҳаракатларидаги топшириқлар дастуридан чекинишлар ўз вақтида бартараф этилади. Тартибга солиш ёрдамида тизим бевосита оператив бошқарилади. Тартибга солишсиз бошқарув объекти белгиланган мақсадларга мувофиқ ҳаракат қилмайди.

Тартибга солиш функциясининг зарурлиги бошқарув субъекти ва объекти

³ Ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва бартараф этиш: Ўқув қўлланма / И. Исмаилов, Д. М. Миразов, Ж. С. Мухторов ва бошқ.; проф. Ў. Ҳ. Мухамедовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. – 52 б.

⁴ Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц. И.Ю. Фазилов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – 4 б.

⁵ Ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва бартараф этиш: Ўқув қўлланма / И. Исмаилов, Д. М. Миразов, Ж. С. Мухторов ва бошқ.; проф. Ў. Ҳ. Мухамедовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. – 52 б.

ўртасида мавжуд бўлган ўзаро алоқаларни муайян тартибда сақлаш, доимий таъминлаш, сақлаб қолиш ва такомиллаштириш эҳтиёжи мавжудлиги билан боғлиқ. Гап шундаки, ҳар қандай бошқарув тизими икки қарама-қарши тамойил (тенденция) таъсирида бўлади. Биринчи тамойил бошқарувнинг ташкилий тузилишини сақлаб қолиш ва тартибга солишдан иборат. Бунга бошқарув субъектининг мақсадли ҳаракатлари билан эришилади. Иккинчи тамойил ташкилотнинг бузилиши билан боғлиқ. Бу ҳол бошқарув тизимига кўрсатиладиган ташқи таъсирлар ва унинг ўз фаолиятидаги камчиликлар билан боғлиқ. Тартибга солиш функцияси айнан ҳам ташқи, ҳам ички «ғалаён»ларни ўз вақтида бартараф этиш ёки уларни мавжуд бошқарув тизимига мослаштиришга хизмат қилади.

Назорат қилиш (контроль) амалда эришилган оралиқ ва пировард натижаларни қарор (режа)да назарда тутилган вазифа(лар) билан қиёслаш орқали ижронинг қабул қилинган қарорга мос ёки мос эмаслигини аниқлашга қаратилган ҳаракатдир. Бажарилган иш қўйилган вазифаларга қанчалик мос келишини доимий равишда кузатмай туриб, белгиланган чораларни муваффақиятли амалга ошириб бўлмайди.

«Ижрони назорат қилиш» ишдаги камчиликлар ва хатоларни аниқлашнинггина билдирмайди; бунда кўрсаткичларнинг ҳам пасайиш, ҳам кўтарилиш томонга ҳар қандай ўзгаришларини таҳлил қилиш муҳим; илғор, тараққийпарвар ҳаракатларни қўллаб-қувватлаш, унинг амалиётга кенг жорий этилиши учун имкон яратиш мақсадида ижобий тажрибани ҳам аниқлаш зарур. Назоратнинг мақсади тартиб бузилиши ёки камчиликларни аниқлашдангина иборат эмас, балки назорат қилинаётган объектга ўз вақтида тузатишлар киритиш, амалий ёрдам бериш маҳоратини ҳам ўз ичига олади.

Назоратнинг ташкилий шакллари ва усуллари бошқарув тизимининг тузилиши ва жараёнига боғлиқ. Назорат қилинаётган объектнинг ташкил этилиш даражаси ва фаолият хусусиятига мос бўлган, ходимларни уларнинг амалий ишлари бўйича ҳолисона баҳолайдиган назоратгина энг самарали бўлади⁶.

ХУЛОСА

Бошқарувнинг белгиланган тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишни белгилаб берувчи нормаларда мавжуд ҳуқуқий бўшлиқни бартараф этишга қаратилган таклифлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг МЖТКнинг 194-моддасини 3-қисм билан тўлдириш таклиф этилади:

194-модда. Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик.

Фавқулодда ҳолат шароитида ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн беш бараваридан

⁶ Ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва бартараф этиш: Ўқув қўлланма / И. Исмаилов, Д. М. Мирзоров, Ж. С. Мухторов ва бошқ.; проф. Ў. Ҳ. Мухамедовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. – 52 б.

йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

2. Профилактика инспекторлари ахоли ўртасида бошқарувнинг белгиланган тартибига тажовуз қилувчи хатти ҳаракатлар ҳақида умумий профилактиканинг чора тадбири ҳисобланган ҳуқуқий тарғибот ишларини амалга ошириш.

3. Ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларни бартараф этиш бўйича тақдимномалар киритиш фаолиятини барча ваколатли давлат орган (мансабдор шахс) лар томонидан ўз ваколатларига тегишли бўлган ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларни аниқлаши, ҳамда бартараф этиш бўйича мутасадди корхона, муассаса, ташкилотларга тақдимномалар киритиш фаолиятини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ бўлади.

4. Амалдаги Ўзбекистон Республикаси Маъмурий Жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 196-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларни бартараф этиш юзасидан Ички ишлар органларининг ёзма тақдимномаларини бажариш чораларини кўрмаганлик учун назарда тутилган жазо миқдорини кўпайтириш шу орқали корхона, муассаса, ташкилот раҳбарларининг масъулиятини ошириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1) Мирзиёев Ш.М. Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир / Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // Халқ сўзи. – 2017. – 8 дек.;

2) Мирзиёев Ш.М. Тартиб-интизом ва масъулиятни кучайтириш, жиноятчиликнинг олдини олиш муҳитини мустаҳкамлаш – ҳуқуқбузарлик профилактикаси самарадорлигининг асосий омилдир (Халқ сўзи, 15.11.2017);

3) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси: Расмий нашр. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. – Т.: Адолат, 2022. – 504 б.

4) 6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги

5) “Жамоат хавфсизлигини таминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кутариш чора-тадбирлари тугрисида” ги 6196-сонли Фармони

6) Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қушимча чора тадбирлар тугрисида 5050 сон қарори.

7) Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц. И.Ю. Фазилов.

– Т.: Ўзбекистон

Республикаси

ИИВ

Академияси,

2019. – 4 б.

8) Хўжакулов С.Б. Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти: Ўқув қўлланма. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. 148 б.

9) Ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва баргараф этиш: Ўқув қўлланма / И. Исмаилов, Д. М. Миразов, Ж. С. Мухторов ва бошқ.; проф. Ў. Ҳ. Мухамедовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. – 52 б.